

Prekmurska rokopisna pesmarica iz 17. stoletja

Akoš Anton Dončec

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske
jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor,
doncsez.akos@student.um.si

V članku je predstavljena doslej najobsežnejša prekmurska rokopisna pesmarica neznanega avtorja (domnevno naj bi bil Tomaž Križan, leta 1810 se je vanjo podpisal Janoš Rituper) – Dušan Rešek, zbiratelj ljudskega gradiva iz Beltincev, jo je leta 1993 podaril Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota (signatura Ro 150). Ohranjenih je 373 listov besedila s tremi različnimi rokopisi – pisava v najstarejšem, izvirnem delu protestantske rokopisne pesmarice je enotna, glede na njeno vsebino, jezik in značaj pa bi prvi del pesmarice lahko nastal med letoma 1632 in 1697.

Ključne besede: rokopisna pesmarica, prekmurski jezik, sedemnajsto stoletje, vsebina, jezik, značaj

The paper presents the most comprehensive Prekmurje manuscript songbook by an unknown author (presumably Tomaž Križan, with the signature of Janoš Rituper from 1810 in it). In 1993 it was donated to the Regional and Study Library Murska Sobota (signature Ro 150) by Dušan Rešek, a collector of folk material from Beltinci. 373 pages of text in three different types of handwriting have been preserved. The handwriting in the oldest, original part of the Protestant songbook is uniform. Based on the content, language and the character, the first part of the songbook could have been written between the years 1632 and 1697.

Keywords: manuscript songbook, the Prekmurje language, the 17th century, content, language, character

Uvod

Rokopisno pesmarico hranijo v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota pod signaturo Ro 150. Najobširnejšo doslej znano rokopisno pesmarico prekmurskega slovstva je leta 1993 knjižnici podaril zbiratelj ljudskega gradiva Dušan Rešek iz Beltincev. Vilko Novak (1997) ne omenja tega rokopisa, zato mislim, da je zanj izvedel šele pozneje. Vsebina, jezik, slog in črkopis kažejo, da je pesmarica nastala v 17. stoletju – podobna je *Martjanski pesmarici I (MP I)* *Martjanski pesmarici II (MP II)* in *Markišavski pesmarici (MaP)*, ki je nastala okrog leta 1632.

Rokopisne pesmarice kot osnova prekmurskega slovstva

Prekmurske rokopisne pesmarice kažejo, da je v prekmurskem jeziku obstajala daljša tradicija (Jesenšek 2013: 20), iz katere se je v 18. stoletju razvil prekmurski knjižni jezik (Jesenšek 2010: 39). Rokopisna ustvarjalnost v prekmurščini je pomembno sooblikovala knjižni jezik (Novak 1976: 36).¹

Marko Jesenšek (2010: 39) v knjigi *Prekmuriana*² omenja, da je ohranjenih več kot osemdeset prekmurskih pesmaric. Gre za rokopise, ki so jih do takrat hranili v knjižnicah in arhivih – gradivo se nenehno dopolnjuje z novimi rokopisi,³ mnogo rokopisov pa je tudi v zasebni lasti. Veliko rokopisnih pesmaric je imel bivši glasbeni učitelj in skladatelj Ladislav Vöröš iz Murske Sobote (Škafar 1978: 102), vendar jih po njegovi smrti leta 2018 še niso uredili. Tudi v moji rojstni vasi Verica v Porabju se štiri pesmarice nahajajo pri Aleksandru (Šanjiju) Merklju, v sosednjih Ritkarovcih pa še ena pri družini Talaber. O drugih rokopisih vemo, da obstajajo ali so obstajali, a so se izgubili ali uničili.⁴ Nekoč je gospa na Gornjem Seniku pripovedovala, da so imeli doma rokopisno pesmarico, ki je bila uničena v požaru v drugi svetovni vojni, ko je bomba padla na njihovo hišo (Dončec 2024: 72).

Ker pred reformacijo ni bilo pisne tradicije v prekmurščini, so se avtorjih prvih rokopisov naslanjali na »naravno« jezikovno povezavo, na kajkavščino, ki je bila že uveljavljen knjižni jezik v panonskem jezikovnem prostoru (Jesenšek 2015: 46). Kajkavščina je bila za ogrske Slovence nadomestni knjižni jezik, ki jih je ohranjal v slovanskem duhu (Dončec 2021: 89) ter prispeval k nastanku (Jesenšek 2010: 27–28) in tudi obogatitvi (Novak 1972: 98–102, 1976: 77, Dončec 2018: 60–61) prekmurskega knjižnega jezika.

Začetek prekmurskih tiskov (objava Temlinovega katekizma leta 1715) ni prekinil rokopisne tradicije. Bogato rokopisov gradivo so poskusili koristiti tudi avtorji tiskanih knjig, npr. Mihael Bakoš v *Nouvem Gráduválu* (1789) (Novak 1976: 61), Štefan Sijarto v *Mrtvecsni peszmih* (1796) (Novak 1976: 65) ali Mikloš Küzmič

¹ Npr. *Sztarine* Jožefa Košiča – Vilko Novak obžaluje, da besedilo ni bilo natisnjeno, saj bi močno vplivalo na narodnostno vprašanje Slovencev med Muro in Rabo, ker je kritično do Madžarov (Novak 1976: 77).

² Monografija je napisana v madžarskem jeziku in omogoča madžarskim bralcem dober vpogled v zgodovino prekmurske razlilčice slovenskega jezika (Jesenšek 2010: 9–10).

³ Leta 2024 sem npr. podaril Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota rokopis, ki mi ga je izročila Aranka Oreovec (roj. Borovnjak) v Števanovcih – gre za rokopisne molitve njene matere Ane Bedič (po rodu iz Budincev v goričkem delu Prekmurja).

⁴ Ivan Škafar je v *Bibliografiji prekmurskih tiskov od 1715 do 1919* omeni tudi pesmarice, ki jih je takrat dobil na vpogled od zasebnih lastnikov (Škafar 1978: 102). Teh rokopisov večinoma ni več mogoče najti, niti ni podatkov, kje se trenutno nahajajo.

v *Knigi molitveni* (1783) (Novak 1976: 58). Največ rokopisnih pesmaric v prekmurščini je nastalo prav v 19. stoletju. Tudi mnogo starih pesmi je bilo prevzetih iz rokopisov v poznejša tiskana besedila, npr. tudi v zelo pomembno katoliško pesmarico⁵ Jožefa Pustaja *Krscsánszko katholicsánszke cerkvene peszmi* (1893) (Kociper 1976: 25) ali v pesmarico števanovskega učitelja Antona Števaneca *Szerczé Jezus* (1896), v kateri je objavljenih 77 rokopisnih pesmi (Škafar 2013).

Znani podatki o Ro 150

Prekmurska rokopisna pesmarica *Ro 150* je širši javnosti manj znana. Nahaja se v gradivu, ki ga je zbral Dušan Rešek.⁶ Listi v rokopisu so bili vezani v lesene, s temnorjavim usnjem prevlečene platnice (danes je ohranjena le zadnja platnica). Rokopisna pesmarica obsega 373 listov, domnevam pa, da jih je bilo še več, a so se izgubili. Velikost pesmarice je 17,5 × 15,5 cm, sestavlja jo 49 leg.

Po pisavi ugotavljam, da so bili zapisovalci pesmi trije, in sicer v različnih časovnih obdobjih, vendar njihovih imen ne poznam, saj manjkajo začetni listi in (verjetno) naslovnica. Morebitni lastniki so se kasneje podpisovali v rokopis in tako sem našel ime nekega Janoša Ritoperja ali Rituperja (Rítóper / Rituper János), ki se je podpisal leta 1810. Nina Ditmajer je zato predlagala ime *Prekmurska protestantska pesmarica Janoša Rituperja*.⁷

Za pesmijo številka 212 je naknadno dodan list z zapisom dveh kitic: *Za grejsna Adama, I Eva pregresenye, ospotanszi bicsűvan fzi, konczovi raszpét szí. / Na kálvária breig, nági szí popelan od necsemurni hohárov, na kri'z raszpét szí*. Sledi izbrisano ime pisca ter kraj in datum *V-Soprouni 1806*. Po tem zapisu sklepam, da se je rokopis takrat nahajal v mestu Sopron (Sopron) na Madžarskem, kjer je bil evangeličanski licej, na katerem so študirali tudi prekmurski študenti, npr. Mihael Bakoš, Štefan Sijarto, Mihael Barla in Janoš Kardoš (Novak 1976: 61, 64, 69, 71).

Vprašanje je, zakaj se stroka doslej ni ukvarjala s tem obširnimi rokopisom. Kdaj in kje ga je našel Rešek? Ali so drugi znanstveniki, npr. Vilko Novak, poznali to pesmarico in kaj so o njej vedeli? Novak (1997: 54–57, 375–390) je

⁵ Vatroslav Oblak je v Pustajevi pesmarici videl vso prekmursko cerkveno književnost (Kociper 1976: 14) – morda je mislil na tiskane knjige in rokopise.

⁶ Rodil se je leta 1932 v Beltincih; srednjo veterinarsko šolo je obiskoval v Ljubljani, študiral je na Veterinarski fakulteti v Zagrebu; bil je živinozdravnik v Beltincih. Zbiral je starine, predmete in dokumente ter raziskoval ljudske običaje po Prekmurju in Porabju; leta 1993 je podaril svojo bogato zbirko Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota (Papp 2020).

⁷ Pesmarico pripravljam za objavo v Registru rokopisov slovenskega slovstva (https://rrss.manuscripta.zrc-sazu.si/rrss_titlePage).

Martjansko pesmarico I primerjal z drugimi znanimi prekmurskimi in porabskimi pesmarica, vendar med njimi ni omenjal rokopisane pesmarice Ro 150. Domnevam, da je poznal Reškovo zapuščino, vendar pa mu je za analizo rokopisne pesmarice zmanjkalo časa, saj se je po besedah Francija Justa⁸ zapletel v ostro razpravo s Tiborjem Zsigo ter njegovimi madžarskimi podporniki, ki so površno sestavili zgodovinsko monografijo *Muravidéktől Trianonig* (Novak 2004: 13–19, Tivadar 2020: 579–581). Novak je umrl leta 2003, mlajši raziskovalci pa se do danes niso več ukvarjali s tem rokopisom.

Vsebina, jezik in značaj Ro 150

Pesmarica ima štiri dele. (1) Na začetku je pasijon o Jezusovem trpljenju in smrti (ti listi so naknadno dodani, tudi besedilo je nastalo kasneje, ker se jezik in pisava razlikujeta), ki mu sledi pesmarica z dvema samostojnima deloma: (2) prvi del so izvirne pesmi, ki so nastale v času protestantizma, (3) drugi del vsebuje pesmi, ki so bile dodane kasneje in so jezikovno različne. (4) Rokopis se zaključí s kazalom (*Index*) pesmi, ki je bilo sestavljeno naknadno.

V članku predstavljam prvi, tj. izvirni del pesmarice. Najstarejše pesmi so oštevilčene od 1 do 440, naknadno dodanih 12 pesmi pa ni oštevilčenih. V ohranjenem rokopisu manjka več listov, zato sklepam, da je izgubljenih 28 prekmurskih protestantskih pesmi, in sicer tistih, ki so bile oštevilčene od 1 do 17, 123, 188, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 201, 202 in 203. V kazalu z latinskim naslovom *Index cantionum hoc libro contentarum* so znane začetne vrstice pesmi od 1 do 7, 11 do 14, 123 in 188, 191 do 193, 196 do 197 in 201 do 203, žal pa ni zapisov o pesmih od 8 do 10, 15 do 17 in 195 – ker je bilo kazalo naknadno dodano (različna pisava), domnevam, da je že sestavljalca kazala pogrešal nekaj listov v rokopisu.

Avtor je pesmi razvršal po latinskih naslovih:

- od številke 1 do 39 so različne pobožne pesmi;
- od številke 40 do 44 so adventne pesmi (*Hymni de Adventu dñi*);
- od številke 45 do 55 so božične pesmi (*Hymni Natales*);
- od številke 56 do 63 so pesmi v postnem času (*Hymni Quadragesimales*);
- pesem številka 64 ima naslov (*In Ascensione Christi* / Na denesni dobri Szvétek);
- od številke 65 do 103 so binkoštné pesmi (*Hymni Pentecostale*) z več psalmi;
- od številke 104 do 116 so razlilčne pesmi (*Sequuntur invocantione*);
- pesem številka 117 *Hvalo daimo mi vszi navkup* je prošnji klic (*Invocatio*);

⁸ Zasebni pogovor med Francijem Justom in Akošem Dončecom.

- od številke 118 do 162 so ponovno adventne pesmi (*Cantiones de Adventu*), s katerimi so povezane tudi novoletne in pobožične pesmi (večina teh pesmi je tudi v *Martjanski pesmarici I*);
- od številke 163 do 184 so različne pesmi z naslovom (*Cantiones Comunes / Preproste pesmi*);
- od številke 185 do 242 so zelo različne Jezusove pesmi ali pesmi za veliko noč, pesmi o Jezusovem vnebohodu, Davidu ipd.; tudi tukaj je več psalmov (*Sequuntur Cantiones Quam*); veliko pesmi je prevzetih iz *Martjanske pesmarice I*, pesem številka 236 pa se pojavi le v Markišavski pesmarici;
- Od številke 243 do 251 so spet binkošne pesmi (*In die Pentecostesu*); pesem številka 246 je le v Markišavski pesmarici;
- od številke 252 do 294 so pesmi na nedeljo Svete Trojica (*Dominica Trinitatis*), med katerimi je osem takih, ki se nahajajo samo v *Markišavski pesmarici*;
- od številke 295 do 322 so pesmi za dan Svetega Rešnjega telesa in krvi (*Sequuntur Deus Festis*), med njimi tudi pesem številka 302 *Terden grad Bogha imamo verni*, ki jo še danes pojejo v evangeličanskih cerkvah v Prekmurju kot *Trden grad je naš Bog zmožni* (EP 2019: 124);
- od številke 323 do 440 so različne pesmi, ki vsebujejo tudi biblijske in apokrifne zgodbe (*Secunda par cantionis*).

Dodanih 12 neoštevilčenih pesmi je tematsko zelo različnih: o mučeniku Štefanu, pesem o pasijonu, pesem o Adamu in njegovem grehu, o grešnosti ali za Božjo hvalo ipd.; pasijon (po Matejevem evangeliju) je bil vstavljen na začetek. Tudi temu delu manjka nekaj začetnih listov, nekateri pa so zelo poškodovani – gre za pesmi, ki so zapisane v knjižni prekmurščini in ne vsebujejo kajkavizmov.

Jezik v prvem, najstarejšem delu pesmarice je enak jeziku zgodnjih prekmurskih pesmaric, oz. je nanj še vplivala kajkavščina (Novak 1997: 49). Prepletanje sorodnih kajkavskih in prekmurskih jezikovnih vzorcev je posledica skupnega panonskega jezikovnega prostora, vpliv kajkavščine v *Ro 150* pa daje videz jezikovne neenotnosti, ki je v resnici prekmurska razlikovalnost. Gre za sistemske razlike v sklanjatvenih vzorcih moškega, ženskega in srednjega spola med prekmurščino in kajkavščino, pri glagolu pa izsopa pretekliška končnica moškega spola v ednini. Opozarjam tudi na nekatere glasoslovne in besedne značilnosti prekmurskih pesmi v *Ro 150*, in sicer s pomočjo prekmurske (Pavel 2003) in kajkavske slovnice (Kornig 1795).⁹

⁹ Franc (Franjo) Kornig ali Kornik se je rodil v Radgoni (neznano leto rojstva) in je umrl 1807 v Zagrebu. Študiral je v Zagrebu. Učiteljeval je najprej v Samoboru (1783–1785), nato v Zagrebu v Glavni narodni učilnici. Leta 1797 je bil premeščen v Primarno narodno šolo, 1803 pa je postal ravnatelj ustanove (HBL: Kornig, Franjo).

V Pavlovi slovnici¹⁰ so samostalniki moškega spola, ki označujejo živost (*brat*) in neživost (*dvor*) (Pavel 2013: 97–98):

	ed.	dv.	mn.
I	brat, dvor	brat-a, dvor-a	brat-i, dvor-i
R	brat-a, dvor-a	brat-a, dvor-a	brat-ov, dvor-ov
D	brat-i, dvor-i	brat-oma, dvor-oma	brat-om, dvor-om
T	brat-a, dvor	brat-a, dvor-a	brat-e, dvor-e
M	pri brat-i, pri dvor-i	pri brat-oma, pri dvor-oma	pri brat-aj, pri dvor-aj
O	z brat-om, z dvor-om	z brat-oma, z dvor-oma	z brat-ami, z dvor-ami

Samostalniki ženskega spola – I. ženska sklanjatev (Pavel 2013: 83):¹¹

	ed.	dv.	mn.
I	rôka	rôk-i ali rok-ê	rok-é
R	rok-é ali rôk-e	rôk-i, rok-ê,	rôk
D	rôk-i ali rok-ê	rok-ama	rok-âm
T	rok-ô	rôk-i ali rok-ê	rok-é
M	pri rôk-i ali pri rok-ê	pri rok-ama	pri rok-áj, rok-aj
O	z rok-ôv	z rok-ama	z rok-âmi

II. ženska sklanjatev (Pavel 2013: 87):

	ed.	dv.	mn.
I	mati	materi	matere
R	materé	materi ali máter	máter
D	materi	materama ali materoma	materam
T	mater	materi	matere
M	pri materi	pri materama ali materoma	pri materaj
O	z máterjov	z materama ali materoma	z materami ali máterjami

¹⁰ Pavlova slovnica ni bila edina slovnica prekmurščine. Puconski učitelj Štefan Lulik je 1833 napisal dvojezični prekmursko-madžarski učbenik *Te vélke ABC ali Solszka-Vcsenyá v-zgo-várjanyi* (VZP1 2008: 309), v katerem je poseben slovnični del v prekmurščini. Slovnično terminologijo je tvoril na podlagi latinskih izrazov (Lulik 1833: 13). Nastala je tudi kratka slovnica neznanega avtorja okrog 1861, ki je ostala tudi rokopisu. Jezikovni primeri so prekmurski, slovnica je napisana v madžarščini. Rokopis se danes hrani v arhivu Škofije Murska Sobota. Na kuverti, v kateri je rokopis, je napisano g. *Novak*, kar se verjetno nanaša na Vilka Novaka (zanimivo, da Novak nikjer ne piše o tem rokopisu). Tretjo slovnico (opis prekmurskih govorov), ki je tudi ostala v rokopisu, je leta 1913 napisal Štefan Kúhar iz Bratoncev *Slòvnica vogrsko-slovènskoga narèčja* na osnovi Jakoba Sketa (Narat 2007: 366–367)). Glede terminologije se Kúhar močno približuje slovnični terminologiji knjižne slovenščine (Narat 2007: 365).

¹¹ Pavel velikokrat navaja značilnosti pogovornega jezika, ki jih primerja z značilnostmi jezika starejših knjig (iz 18. stoletja) (Pavel 2013: 159, 259).

Samostalniki srednjega spola (Pavel 2013: 107–109):

	ed.	dv.	mn.
I	leto, líce	leti, líci	lêta, líca
R	leta, líca	leti, líci	lêta, líca
D	leti, líci	letoma, lícoma	lêtam, lícam
T	leto, líce	leti, líci	lêta, líca
M	pri leti, líci	pri letoma, lícoma	pri lêtaj, lícaj
O	z letom, z lícom	z letoma, lícoma	z lêtami, lícami, lêti, líci

V Pavlovi slovnici imajo samostalniki srednjega spola enake končnice (preglas ni upoštevan). Pri nekaterih prekmurskih pisateljih se v orodniku ednine pojavlja končnica *-em*, npr.: *med blizskanjem* (Pavel 2013: 109) – tako je pisal Števan Küzmič, npr. *szpregányanyem* (s preganjanjem) (Küzmič 1771: 134), medtem ko je Jožef Borovnjak, ki je upošteval poeneotenje slovenske knjižne norme, uporabil končnico *-om* v istem sklonu in številu, npr. *sz-szvojim neszkoncsanim zaszlűzsenjom* (Borovnjak 1875: 4).

V Kornigovi slovnici je moški spol predstavljen s samostalnikom *obraz* (in kazalnim zaimkom) (Kornig 1795: 38):

	ed.	mn.
I	ov obraz	ovi obraz-i
R	ovoga obraz-a	oveh obraz-ov
D	ovomu obraz-u ¹²	ovem obraz-om
T	ovoga obraz-a	ove obraze
M	ovomu obraz-u	oveh obrazeh/obrazih
O	z-obrazom	z-obraz-mi ¹³

Kajkavščina ne pozna dvojine (Lončarić 1996: 97). Samostalnik moškega spola v ednini imajo enake končnice v rodilniku in tožilniku, in sicer neodvisno od živosti ali neživosti. Izjema je, če je predlog pred samostalnikom, ki označuje neživost, ker ima takrat tudi ničto končnico (Lončarić 1996: 99–100).

¹² Tudi (*vu*) *ovom obrazu* (Lončarić 1996: 99–100).

¹³ Tudi (*z*) *obrazi/obrazami* (Lončarić 1996: 99–100).

Sklanjatveni vzorec samostalnikov ženskega spola (s kazalnim zaimkom) (Kornig 1795: 25–26):

	ed.	mn.
I	ova dush-a	ove dush-e
R	ove dush-e	oveh dush
D	ovoj dushi	ovem dush-am
T	ovu dush-u	ove dush-e
M	ovoj dushi	oveh dush-ih/dush-eh ¹⁴
O	z-dush-um	z-dush-ami

Sklanjatveni vzorec samostalnikov srednjega spola (s kazalnim zaimkom) (Kornig 1795: 51–52):

	ed.	mn.
I	ovo tél-o	ova tél-a
R	ovoga tél-a	oveh tél
D	ovomu tél-u ¹⁵	ovem tél-om/tél-am
T	ovo tél-o	ova tél-a
M	ovomu tél-u	oveh tél-ah, tél-ih
O	z-tél-om	z-tél-mi ¹⁶

Glede na podobnosti in razlike med prekmurščino in kajkavščino sem preveril jezik v pesmih *Ro 150*, ki kažejo na prepletanje obeh jezikovnih norm v 17. stoletju. Pesem številka 255 je objavljena tudi v Markišavski pesmarici, vendar se prekmurski in kajkavski zapis razlikujeta. V jeziku *Ro 150* so uporabljene kajkavske in prekmurske končnice samostalnikov moškega spola v dajalniku (D) ali mestniku (M) ednine. D: *Abraham govori tak tomu bogaczu* (kajk.). D in M: *Vmramori kameni Telo mu pocsiva, med Vragi vu pekli Dusfa mu prebiva* (kajk. in prekm.) – v D in M je prekm. končnica -i, osebni zaimek 3. os. ed. v D pa je kajk.; v prekm. bi namesto *mu* bilo *njemi* (Pavel 2013: 141). V pesmi 126 *vBethlehemu sze rodilo* je m. ed. -i (prekm.). V pesmi 255 je sr. ed. M: *Bogatecz obilno vszak denszi kuhasfe vu szvoiem bogasztvé* (prekm.), v isti pesmi pa je m. ed. M: *vBethleheme Varasfe narodsze Chriftus* (prekm.). V teh primerih se namesto knjižne prekmurske končnice -i nahaja (ne)naglašeni -e ali -é. V splošnem je za ravenski in gorički govor značilno, da končni -i izgovarjajo

¹⁴ Tudi: *vu rukah* (Kristijanović 1840: 254).

¹⁵ Tudi (*v*) *ovom telu/teli* (Lončarić 1996: 99, 101–102).

¹⁶ Tudi (*z*) *teli* (Lončarić 1996: 99, 101–102).

kot dolgo naglašeni *é* ali nenaglašeni *e* (Greenberg 2020: 21).¹⁷ Končnica *-u* v D ed. sr. kaže na vpliv kajkavščine: *Sidovszkomu lusztvu prorokuvaliszto* (pesem 255), *prikasuie kvraftvu* (pesem 378). Popolnoma drugačen je položaj v primeru ženskega spola, zlasti v tožilniku (T), saj tukaj prevladuje prekmurska končnica *-o*: T v pesmi 255 *vGalilæo poide i vu Samario vucsivsi vsze lusztvo na szvo pravo vero* (prekm.); v pesmi 252 *lubezen bratinszko derfi* (prekm.); v pesmi 275 *Potom znati moremo, nasfih grehov velikoch, ino fztrašno tve szerde fmehkocso, i za nasfe vgresfenye, tvo pravo kaftigo* (prekm.). Kot kajkavsko prepoznam orodniško (O) obliko ženskega spola v ednini: O v pesmi 379: *szvom besznocsom*. Pavel (2013: 85) omenja, da je ta končnica znana tudi pri prekmurskih pisateljih. Tudi v ednini ženskega spola lahko opazimo končni *-e* namesto *-i*, npr. v pesmi 255 v D: *kDevicze Marié*.

Vsebinsko gre za pesmarico, ki vsebuje več psalmov kot *Martjanska pesmarica II*, posebnost pa je tudi pesem 351 – gre za zgodbo biblijske osebe Suzane, ki je ni v drugih znanih prekmurskih rokopisnih pesmaricah in je redko omenjenav verskih tiskih. Zgodbo najdemo v Danijelovi knjigi, vendar samo v grški verziji, zato je protestanti niso prevzeli v svoj biblijski kanon, imajo pa jo za apokrifno besedilo (Harrington 1999: 114–116).¹⁸

Druga zanimiva pesem, ki priča o luteranskem značaju *Ro 150*, je pesem 328, ki je prevod pesmi protestantskega mučenika Jánosa Szepetnekija (*Zepethneki Janos*).¹⁹ Pesem ima v madžarščini naslov *Bátorítás halál ellen* (Opogumljanje zoper smrt). To pesem so zapisali v več rokopisih in zbirkah ter jo imajo za

¹⁷ Ker ni pouka v prekmurščini in prekmurščina nima enotnega pravopisa, tudi preprosti ljudje (npr. v spletnih komentarjih) in nekateri avtorji, ki pišejo v goričkem ali ravenskem narečju, pišejo *-e*. Možno, da je bil v podobnem položaju avtor pesmarice *Ro 150*, ko je uporabil ta glas v svoji pisavi.

¹⁸ V tej verziji v pesniški obliki predstavijo celo zgodbo: Suzana je bila žena bogatega in vplivnega judovskega moža v času babilonskega izgnanstva. Dve stari, grdi in tudi krivi judovski starešini sta si pozeleli Suzano, vendar se jima je uprla. Zato sta jo iz maščevanja obtožila, da je prešuštovala z nekim mladeničem, onadva pa sta jo pri tem zasačila. Judje so sprejeli njuno pričevanje, saj sta bila ugledni starešini. Suzana je vztrajala pri svoji nedolžnosti in rotila Boga, ki je poslal Danijela. Danijelu je s podrobnimi vprašanji uspelo odkriti krivo pričevanje, Suzana pa se je rešila smrtne kazni. Pesem se konča z naukom, ki opozarja ljudi, da morajo biti pozorni, nepristranski in modri ter vztrajati pri resnici, zlasti če so nedolžni. Moralizirani nauki so tudi v MP I (Novak 1997: 15).

¹⁹ O življenju Jánosa Szepetnekija vemo zelo malo. Verjetno je bil iz Szepetneka (hrvaško Sepetnik), ki je vas v južnem delu Zalske, nedaleč od današnje hrvaške meje (Medžimurja) in približno 30–35 km od današnje Slovenije (Prekmurja). Služboval je kot duhovnik in pridigar v Transilvaniji, v okolici reke Samoš (madžarsko Szamos, romunsko Someş), verjetno v Klužu (madžarsko Kolozsvár, romunsko Cluj-Napoca) (Elefánty 1937: 161) ali pa tudi v Debrecenu. Znani sta še dve njegovi pesmi (ZAOL – A hitéért mártírhálált halt protestáns énekszerző, Szepetneki János vélhetően Dél-Zalából indult).

najlepšo madžarsko protestantsko pesem 16. stoletja (ZAOL 2017). Predstavljam celotno pesem iz *Ro 150* in jo primerjam z madžarsko različico, objavljeno leta 2017. Vrstni red kitic *Ro 150* je urejen kakor v madžarski knjižici:

Ro 150 ²⁰	Szepetneki ²¹
Ovo deszem moi szlatki Goszpon Jefus, iaszem gotov vszako moko terpeti, za tve ime sztrafno szmert iasz podieti, lisztor od tve vere nedai mene odpaszti.	Imhol vagyok édes uram istenem, Kész vagyok mindenben néked engednem, Szent nevedért szörnyű halált szenvednem, Csak az igaz hitben ne hagyj tőled elesnem.
Tamo idem kamo ti zapovedas, ali vogen ali vodo ti hocses, ali vozo ali na mecs ti feles, bodi Goszpodin Bogh volia kako ti hocses.	Oda megyek az hová parancsolod, Avagy tűzre avagy vízre akarod, Vagy fegyverre, temleczre te akarod, Legyen uram isten, valamint te akaratom.
Moio glavo veto iasz na fzmert neszem, nemie fal vun fzpustiti me Dusse, za Christusla preleati me kervi, ztem hocso fzkazati, jasz moio pravo vero.	Az halálra ímhol viszem fejemet, Nem szánom én kibocsátom lelkemet, Az Krisztusért kiontanyi véretem, Ezzel megmutatom az én igaz hitemet.
Szmert nad menom niftar vre vecs ne dobi, arti mi pride zochi, csie vekivecsna fzmert, chi me szreca precze ar ti me vsztrasfi, arti mi vochi verfe, kai vu mene ona zna.	Nem fog rajtam immár többé az halál, Jőjjön szembe vélem az örök halál, Rettentsen meg bátor ha elől talál, Hányja mind szememre, ellenem ha mit talál.
Nyé nad menom peklene hude moke, niti peklenszkoga vruga ladanya, nye nad menom hude szmertie nye folda, Ocza Nebeszkgoga nyega velike szerde.	Nincsen rajtam az pokolnak sok kínja, Sem pokolbéli ördögnek nagy hatalma, Nincsen rajtam a halálnak ő zsoldja, Az atya istennek sem az ő nagy haragja.
Vezdai zato veto iasz na szmert idem, nemie falosztaviti me Sene, nei mi milo moie lepe decsicze, niti moie bratye ni moi priatelov.	Én elhagyom már ez földi hazámat, Nem szánom én az édes mazgatimat, Sem nem szánom jámbor házastársomat, Én atyámfiait, sok jámbor barátimat.
Mene niftar potreben te fsvet vre nei, arie grehov pun vesz okolu te fsvet, ialnosztie pun vete firoki szvet, ah hudi prekleti csalarni ti manyi fsvet.	Semmire már nem kell nékem ez világ, Mert csak bűnvel rakva az egész világ, Álnoksággal teljes ez széles világ, Vajh gonosz, átkozott, te hitván csalárd világ!
Na toi zemli niftarie moi prebitek, da bi bantuvanya od nikogar nemal iasz, arsze kroto vNebeszki orfzag felem iasz, arie ondi moi, vekivecsni prebitek.	Semmi nékem itt ez földön lakásom, Ha senkitül nem volna is bántásom, Mennyországra vagyok nagy kívánságom, Mert ott vagyok nékem megmaradó városom.

²⁰ Prepis iz *Ro 150*.

²¹ Objavil jo je slikar György Ghyczy (2017: 6–20).

Szpravischeie vcsinil te szvet prot mene, i krivicze vnoge zdigel prot mene, szvéta pizma da niftar ne mogel prot mene, da bolie na zocsi predsze mene ne pusztí.	Zendülést tött most e világ ellenem, Sok hamisságot támasztott ellenem, Szent írással de nem állhat ellenem, Sőt ingyen sem hagynak azokkal szembe lennem.
<i>Ta kitica manjka v verziji Ro 150.</i>	Egy keveset, most ha én itt tűrendek, Az Krisztusért ha valamit szenvedek, Nagy bővséges jutalmat tüle vészek, Örök dicsőségben mert véle együtt lések.
Telo moie toie kako jeden prah, arie hocsem iasz pod zemlo zakriti, Dussa moia vszegdar bo pri Chriftusfi, zvetimi kotrigami zoszpetie gori szpravim.	Por, hamu csak itt az én szegény testem, Egy kevésbé az föld alá rőjtezem, Az Krisztussal vagyon azért én lelkem, Ezen kézzel lábál isméglen felöltözöm.
Mocsneisi bom od vszega toga szveta, berfeisi bom od zviriev i od phticzev, szvetleisi bom od farkoga szuncsecza, ino dragsi bodem, od lúta lepa zlata.	Erősb leszek mindaz széles világnál, Gyorsabb leszek vadaknál, madaraknál, Fényesb leszek én az szép fényes napnál, Drágálátosb leszek minden szép sár aranynál.
Ar iasz navkup zChriftusfem ondé bodem, vnyega szvesztvi i blafensztvi iasz bodem, kroto lepo vodicsenom Teli bodem, i zChriftusfem navkup, vekveke fivel bodem.	Tulajdon az Krisztussal együtt leszek, Olyan szép dicsőségben, testben leszek, Azon szentségben, szent életben leszek, Hozzá hasonlatos mindenkor véle leszek.
Szmerti poidem na vekivecsni fitek, szkvarienya poidem na vekvecsno veszelié, zgrehov poidem na vekvecsno blafensztvo, zvetoga dreszelia, vu Angyelszko veszelié.	Halálból mert megyek örök életre, Kárhozatból az örök idvösségre, Gyaláztatból az örök dicsőségre, És keserűségből anygyali nagy örömré.
Ogledaisze na me ti Nebeszki Otecz, da mirovno terpel nodem iasz za te, i da konim bodem iasz zlubeznosztjom, ki me preganyaio, ino vogni vumariu.	Nézz reám istenem szent szemeiddel, Hogy tűrhessek mindent nagy békességgel, És lehessek azokhoz szeretetvel, Az kik háborgatnak, megölnek fegyverekkel.
Ovo idem kmemu Goszpodnu Boghu, me Dusse pravomu Odkupitelu, i vNebesza vmoio vekivecsino, i kobeszelniku, memu Bogu Chriftusfu.	Én elmegyek atyámhoz istenemhöz, Én lelkemnek megváltó mesteréhez, Mennysországban való örökségemhöz, És az vígasztaló szent lélel úristenhez.
Proszim ia vasz za Chriftusfa Goszpoda, osztavite ta vasfe hude grehe, i odpusztka proszite od Chriftussa, ar on odpusztí vam vsze vasfe hude grehe.	Kérlek az istenért urak titeket, Hagyjátok el sok hitetlenségteket, Kövessétek me gaz ti isteneteket, Megbocsátja néktek sok fene bűnötöket.
Arszeie milosztiwni Chriftus obecsal, lisztor chlovik da ne lefi vu greheh, neg vmilosche dasze vupa nyegove, i on nigdar nyemu, grehov vocsi ne verfe.	Igéri magát a kegyelmes úristen, Ne feküdjék ember csak bűneiben, Hanem bízzék nagy kegyelmességében, És soha nem veti bűneit szemeiben.
Od Bogaie to kroto prelepi dar, kay gresnikov on nigdar ne oduri, neg zlubezni vszegdarie kszebé iemle, i szvoi szveti ország, za Chriftusfa nim daie.	Istennek ez oly nemes ajándéka, Hogy az bűnöseket ő nem útálja, De nagy szeretetvel hozzá fogadja, Az ő szent országát Krisztusért nekik adja.

Pred Chriflussa vami ische vszem priti, vasfim grehom chi koncza ne vchinite, kiedno navkup vszem vami vpekel poiti, od veke do veka, vszegdar vami tam biti.	Krisztus eleiben kell mind mennetek, Bűntökbén hogyha véget nem vettek, Egszersmind pokolban kell bémennetek, Örökkön örökké mind oda kell lennetek.
Ar onde poznate kakszte fiveli, i vChriflussa kakosztessze vupali, nyega recsem kakosztessze vlosili, onde vamsze plati, volia kakszte fiveli.	Ott megvállik ez földön mint éltetek, A szép Jézus Krisztusban mint hittetek, Ő szent ígénének ha engedtetek, Megfizeti néktek az mint cselekedtetek.
Arsze fzkriti prednim vi nemorete, vasfe mizli pred nim za niftar bodo, iedne rechi szmeli recsi nebtte, ar ische Angyelié, od boiazni derfcho.	Ha kulloghattok többé ő előtte, Hazugségtok semmit nem fog előtte, Sőt csak szólni sem mertek ő előtte, Mert az angyalok is rettegnek ő előtte.
Obern kmeni szveti Otecz tve ocsi, ino puszti zNebesz fsvetoga Duha, da dokoncza zderfi vsze tvoie verne, da pred etim fsvetom, bodo te szvedocsili.	Fordéts hozzám szent atyám szemeidet, Bocsád el mennyből az te szent lelkedet, És tarts meg mind végig az te híveidet, Hogy ez világ előtt valhassanak tégedet.
Jasz vun zveszti tvoio praviczó, i vszem ludem tvoio fsveto miloscho, dai ti mene vezdai tvo fsveto miloszt, inofzi obatri, fzvoiega verna fzluga.	Én ki vallom az te igazságodat, Mindeneknek szent irgalmasságodat, Adjad nekem az te szent malasztodat, És bátorítsad meg ilyen szegén szolgádat.
Nemaramsze iaz niftar moiom mokom, za nikakvo mega Tela terganie, nemaramsze iasz za moio tefko szmert, ar zdai navkup bodem, iasz zJefusfem Chriflussfem.	Semmit nem gondolok az én kínommal, Semminemű testem szakadásával, Nem gondolok nagy szörnyű halálomval, Mert majd együtt leszek megváltó Krisztusommal.
Arie meni kako fzen ta Telna fzmert, ar nad menom csresz malo vreme bode, nigdar me vre vecs pred fzobom nenaide, ar greh ino ta fzmert, od mene dalko fztoie.	Sőt csak álom nekem az testi halál, Mert én rajtam csak kevés ideig áll, Soha többé immár bűnbén nem talál, Az ördög is tőlem immár igen messze áll.
Hodi kmeni oh moi szlatki Goszpon Bogh, hodi moi Odkupitel i Zvelicsitel, hodi vre moi pocsinék Jefus Chrifluss, moio Dusfo zTelom, vtve roke preporacsam.	Jőjj el immár oh én édes Krisztusom, Jőjj el megváltó szép Jézus Krisztusom, Jőjj el megnyújtó édes Krisztusom, Testemet, lelkemet te kezébe ajánlom.
Zapelai me vu tvoi orszag zveszeliem, prikafi me Oczu ti milosztivnu, arfzi mene ti dobil szmertiom fzvoiom, od vek i do veka, tak bodi fztvoiom voliom.	Országodban vígy el-bé nagy örömmel, Mutass bé atyádnak nagy tiszteséggel, Mert te azt nyerted haláloed érdemével, Örökken örökké úgy légyen te híredvel.
Jezero pet fzto pet deszet vpetih letih, fzpravlenaie veta peszen vszamom Szigeti, na od fésztek nato britko tesko szmert, Zepethneki János kChriflussfu odhaiaioc. Amen&	Ezer ötszáz ötvenöt esztendőben, Ez éneket szerzék Szamos mentében, A halálra való készületiben, Szepetneki János az Krisztushoz mentében.

Pesem v rokopisu ima latinski naslov *In Festo Decolationis Johannis Baptista Egtium Matth. 14.4.13. Confessio Johannis Zepethneki, poteft hôc festo dici*. V kratkem »uvodnem delu«, ki ga ni v *Ro 150*, je predstavljen vzrok Szepetnekijeve smrti: »Nenavedni ialni vete szvet gori vszta prot Zepethneki Janosfu Popu gori vszta, vpravoi vere be mu vozi derfanie, Chriftusfa szvedocsecs, vpravoi veri bemu szmert.« V madžarski različici manjkata dve drugi kitici: *Moio Dusso iasz vroke preporacsam memu Boghu kioie szmertiom platil, ā me Telo pak iasz vetu osztavlam, polgi Bosie recsi, vetoi Materi zemliē. // Hvala bodi Goszpodnu Oczu Boghu, Dika bodi nyega fzinu Jefusfu, vsze pocstenye navkup szvetomu Duhu, nemu pomocsniku, in onemu vupanui*.

Poiskati bi bilo potrebno druge zbirke (ali rokopise), v katere je bila prepisana Szepetnekijeva pesem in jih natančno primerjati s prevodom v *Ro 150*.

Sorodnost *Ro 150* z *MP I* in *MaP*

Med ohranjenimi pesmimi v *Ro 150* jih je kar 87 znanih iz *MP I*, glede na kazalo pa so še 4 pesmi iz tega rokopisa, kar znese približno 57 % vsebine *MP I*. Pet pesmi se pojavlja v *MP I* in *MaP*, 17 pesmi je samo v *MaP* (dve je mogoče ugotoviti po kazalu, ker nista ohranjeni v rokopisu).

Poleg jezikovnih so tudi grafične značilnosti v *Ro 150* takšne kot v *MP I* in *MaP*. *Ro 150* se dosledno drži madžarskega črkopisa. V kajkavščini so uporabili isti črkopis, oziroma različico madžarskega črkopisa iz 16. stoletja, vendar se grafija *Ro 150* (kot tudi *MP I* in *MaP*) razlikuje od kajkavice, saj je v starem kajkavskem črkopisu uporabljen grafem (*ch*) za glas /č/ ali (*z*) za glas /s/, zlasti če je ta /s/ bil pred drugim samoglasnikom (Jembrih 1997: 190–197). V *Ro 150* ni zapisov *chlovek* ali *Gozpon*,²² temveč *cslovek* in *Goszpon*. Hkrati je pogosta nedosledna raba grafema (*cs*) (*vecsnoga*, *szvedocsi*, *zvelicsanye*, *vcsinil*), (*cf*) (*obecfanyu*) in (*ch*) (*vchinenie*, *kerscheniczi*, *pomochi*), kar se pojavi tudi v *MP I* (Novak 1997: 43). Izrazito kajkavska oblika se kaže v rabi grafema *gy*, npr. v predlogu *megy*, ki ga tudi zasledimo v *MP I* (Novak 1997: 44). Tudi po kajkavskem zgledu je končnemu *g* dodan še grafem *h* v pisavi, npr. *Bogh* (Novak 1997: 45).

²² Grafem (*z*) so v kajkavskem pravopisu uporabljali večinoma pred nezvočniki, kot sta /p/ in /k/.

Pesmi *Ro 159*, ki so prepisane iz *MP I*, se skoraj ne razlikujejo od izvirnika, kljub temu pa lahko opazimo nekaj posebnosti. Za ponazoritev sem izbral pesem 309 iz *Ro 150*, ki se pojavi tudi v *MP I*:

Ro 150²³	MP I²⁴
Poszla Goszpodin Bogh verna fšvega hlapcza , Gabriel Angyela kDeviczé vNazareth, knam fšve dobre volie .	Poszla Goszpodin Bogh, verna fšvega fzluga , Gabriel Angyela, kDeviczi v Nazareth, knam fšve dobre vole .
Terdni szen za nasz, kaibi gori vzela, znamenye zNature od roisztva Devicze nasz bi gvšusne vcsinil.	Terdno fzelstvtvo za nafz, kai bi gori vzéla, znamenye znature od roisztva Devicze, nasz bi gvisne vcsinil.
Dike i hvale krall , te Nature zmosnoszt, nai derfi prehaia nasfih grehov kvasza, od nasz procs da vzeme.	Dike i hvale krally , te nature zmosnoszt, nai bersi prehaja, naffih greihov kvasza, od nasz procs da vzeme.
Tih Gizdavih pot, potere zmosnosztjom, tem vragom nih glave da szklacsi fšvom petom, oznanivsi zmosnoszt.	Tih gizdavih pot, potere zmosnosztjom, tim Vragom nyih glave da fšklacsi fšvom petom, oznanivsi zmosnoszt.
Nepriatele od nasz da odverne, ino tak fšzam fzebe vchini nasz delnike vocsinom orfzaghi.	Nepriatele, od nász da odverne, ino tak fšzam fzebi , vcsini nasz delnike, vOcsinom orszagi.
Idi i Marié to dobroto povei, vszega fztara pizma fšzkrovnoszt vun nazveszti , zAngyelszkovov mocsiov .	Idi i Mariæ, to dobroto povei, vszega fztara pizma, fšzkrovnoszt vun nazveiszti , zAngyelszkovom mocsjom .
Reczi ov fšveti moi lepi poklon vzemi, puna ieszi zdarom Goszpon Boghie fštobom, niftarfze ti neboi.	Reczi ov fšveti moi, leipi poklon vzemi, puna jeszi zdarom, Goszpon Bogh je ztobom, nigdar fze ti neboi.
Bofiega fšina primi vu utrobe , ino lepo varui, to fšzkrovnoszt potrebno, i vsze obecsanye.	Bosiega Szina primi vu utrobi , ino leipo varui, to fšzkrovnoszt potrebno, i vfze obecsanye.
Szlisla ino vzeme ona to zapoved, vervai poprie vu utrobe fšina, ali precsudnoga.	Szlisla ino vzeme ona to zapovid vörva ý poprie vu utrobi Szina ali precsudnoga.
Naroda chlovecsa verna Tolnacsnika, prisesztnoga fitka zderfitela ocsó, vu miri vekvecsnom.	Naroda cslovecsa, verna tolnacsnika, priselznoga sitka zderfitela Ocza vu miri vekvecsnom.
Koteroga zmosnoszt da nafz tak obrani, kay fšveczki vfzi grehi, da nasz ne vrazio, i vpekél ne verfo.	Koteroga zmosnoszt da nafz tak obrani kai Szveczki vfzi grehi da naz ne vrazio, i vPekél ne verso.
Odpusztitel grehov, nai znasz grehe vzeme, nai nam bo voditel ino nam úrok da, vNebeszkom orszaghi. Amen&	Odpusztitel grehov, za nasz grehe vzeme, nai nam bo voditel, ino nam úrok da, vNebeszkom orszagi. Amen.

²³ Prepisano iz *Ro 150*.

²⁴ Prepisano iz Novak (1997: 86–87).

Avtor *Ro 150* že v 1. in 2. kitici uporabi različni besedi: *hlapecz* (MP I: *fzluga*) in *szen* (MP I: *fzelsztvo*). Samostalniki *hapec* je sopomenka samostalnika *sluga*, ki je starejši izraz (SSKJ 2014); težko je razložiti, zakaj je v *Ro 150* zapisano *sen* (sanje) namesto samostalnika *selstvo* (sporočilo) (Pleteršnik 2006). Ni izključno, da so v različici *Ro 150* peli isto pesem na drugo melodijo, zato so potrebovali drugo besedo s primernim zlogovanjem.²⁵ Tudi ni izključno, da je napaka pri prepisovanju, saj je to bil zelo znan izraz v slovenski cerkveni pesmi, npr. v *Kalobškem rokopisu* iz 17. stoletja: »Selstvu si prejela iz vust Gabrijela.« (Smolik 2011). Razlike so tudi v 7. kitici *Ro 150*: v *Ro 150* *niſtarfze neboi* (ničesar se ne boj), v *MP I* *nigdar fze ne boi* (nikoli se ne boj). V zadnji 12. kitici je drugače uporabljen osebni zaimsek oziroma drugi sklon: v *Ro 150* *znasz grehe vzeme* (rodilnik), v *MP I* *za nasz grehe vzeme* (tožilnik). Možna razlaga je, da je pisec dodal členek *naj*, zato pa je moral skrajšati *za nas* v en zlog *znasz*. V obeh zapisih zasledimo rabo palataliziranega in depalataliziranega /l/: v *Ro 150* npr. *volia* in *krall*, v *MP I* *vola* in *krally*. V *Ro 150* je končni /i/ spremenjen v /e/ (*kDeviczé, vu utrobe*). O rabi različnih narečnih oblik pričajo naslednje: *gvisne* in *vörva* v *MP I* ter *gvüsne* in *verva* v *Ro 150* – različne oblike so ohranjene tudi v današnjih prekmurskih govorih in jih lahko zasledimo še v nekaterih starih knjigah (Novak 2015: 836).²⁶ V *Ro 150* ni dvoglasnika /e:i/, ki ga pozna *MP I* (*lepi, leipi*). Hkrati je *Ro 150* bliže prekmurskemu jeziku, ko piše *zAngyelszkovov mocsiov*, medtem ko ima isti izraz v *MP I* orodniško končnico ednine -om, o kateri je tudi Pavel (2013: 85) zapisal, da ni prekmurska.

Za primerjavo je predstavljena še pesem 263 iz *Ro 150*, ki je zapisana tudi v *MaP* (ne pa v *MP I*). Avtor *Ro 150* je naprej prevzel pesem iz *Markišavske pesmarice*, a je pozneje nekatere besede in besedne zveze prečrtal ter nadomestil z drugimi:

Ro 150 ²⁷	MaP ²⁸
Jefus Chriftus Goszpodin Bogh, varui nasz od huda, *toga szveta velike fzleposzti i od nagle szmerti obarui nasz Goszpodin Bogh vecsnoga fzkvárienya.	Jesus Christus Gofzpodin Bogh, obarui naz od huda, toga fzveita velike fzlepofzti, i od nagle fzmerti, obarui naz Gofzpodin Bogh vecsnoga fzkvarienya.

²⁵ Mogoča razlaga je še, da v Svetem pismu Bog velikokrat skozi sanje posreduje svoje sporočilo ljudem, toda v Novi zavezi ne omenijo, da je Marija Devica v sanjah dobila angelski pozdrav (Léon-Dufour 1993: 1126). Sen Device Marije je apokrif (Terseglav 1996: 86).

²⁶ Na rabo je vedno vplivalo, od kod je prihajal avtor ali kje je deloval, ker so govorili drugačen govor.

²⁷ Prepisano iz *Ro 150*.

²⁸ Prepisano iz rokopisa *MaP*.

Obarui nasz szlatki nas Bogh, od te nevernoszti na tom fzveti huda kvára, i od húde szrecse, zla pomislenia i od mordalsztva hudi ^{Lüdomorsztva} nepriatelov.	Obaru naz fzlaki nas Bogh, od te nevernofzti, natom fzveiti , huda kvara, i od hude fšrecse, zla pomislenya, i od mordalfztva hudi nepriatelov.
Od vraga nyega Návuka húda poselenia, obarui nasz Goszpodin Bogh i od húde fzkúsze , huda glasza vecsne moke velika zgűblenia .	I od Vraga nyega Navuka huda poselenya, obarui naz Gofzpodin Bogh, i od hude fzkufze , huda glafza vecsne moke velika zgublenya .
Od velike szerditoszti tvega szveta Ocza, varui mene szin Goszpon Bogh sztrafne fententie, oszlobodi me moi Zvelicsitel-vekecsne temnoszti ^{od vekvecsne pogibelnoszti} .	Od velike fšerditofzti tvega fšveta Ocza, varui mene, fzin Gofzpoin Bogh fšztrasne fententie ofzlobodi me moi zvelicsitel vekvecsne temnoszti.
Pridi kmeni Jefus Chrifstus zmosni Goszpodin Bogh, ne odűri mene grefnika miloszivni Bosie, zakay mene okolu vzesfe , vnoi nepriatelie ^{Ne odvrzi me od tebe, vő sztvoje milosee} .	Pridi kmeni Jesus Christus zmosni Gofzpodin Bogh, ne oduri mene gresnika milofztivni Bofie, zakai mene okolu vzesfe vnogi nepriateljje.
Setui vezdai oszlobodi me od telna-nepriatela ^{vnoi greihov} , zveszeli ti mojo Dusso, ztem Dusnim veszeliem, ne osztavi me zakay ^{ar} tebe iasz na pomocs zovem.	Setui vezdai ofzlobodi me od telna nepriatela, zvefzeli ti moio Dufso, ztim dufnim vezeliem, ne ofztavi me zakai tebe iaz na pomocs zovem.
Vtvoio roko preorácsam me Telo i Dűsfo od fšvetoga Duha csakam iasz moiega fitka, zató mene ne odverzi od fšvetoga ^{tvojea} licza.	Vtvoio roko preporacsam me Telo i Dufso , od fšvetoga Duha csakam iaz moiega fitka, zato: mene ne odverzi od fšvetoga Licza.
Prikasi me szlatki Jefus tvemu szvetu Oczu, fzmilui mifze Odkupitel za tvo szveto vrednoszt, za terpleny za szvéto szmert, kervno preleanye.	Prikasi me fzlaki Jesus tvemu fšvetu Oczu, fzmilui mifze Odkupitel za tvo fšveto vrednofzt, za terpleny za fšveto fšmert, za kervno preleanye.
Tebe poiem Diko hvalo, vszamogoci Otecz, tebe zovem iasz pomocs, oh fšveti szin Bofi, dasze hvali sztobom navkup szveti Duh Goszpon Bogh. Amen&	Tebe poiem Diko hvalo vfzamogoci Otecz, tebe zovem iaz napomocs, oh fšveti ^{fzin} Bosi, daszeli hvali fštobom navkup fšveti Duh Gofzpoin Bogh. Amen.

Raba drugih od primera do primera krajših²⁹ oblik je posledica omenjene spremembe melodije pesmi, ki jo je upošteval tudi Mihael Bakoš. Bakoš si je za svojo tiskano pesmarico *Nouvi Gráduval* izposojal pesmi iz prejšnjih rokapisnih pesmaric, pri tem pa je ugotovil mnogo napak v jeziku, ritmu, rimah in notah (Novak 1976: 61). Avtor *Ro 150* v več besedah uporabi glas /ü/ (*zgűblenie*, *odűri*, *dűsfa*, *húda*, *fzkúsze*), ki ga v različici *MaP* ni; opustil je tudi diftongizacijo.

²⁹ Npr. v 5. kitici zaimka *mene* (*MaP*) in *me* (*Ro 150*) ali v 6. kitici *zakai* (*MaP*) in *ar* (*ker*) (*Ro 150*).

Psalmi v Ro 150 in MP II

Avtor kazala je sestavil poseben seznam za pesmi in poseben za psalme, introite, himne in invokacije. V *Ro 150* je veliko psalmov, nekateri se celo ponovijo dva- ali trikrat. Največ psalmov je v delu z binkoštnimi pesmimi (*Hymni Pentecostale*). Večinoma so označeni z arabskimi številkami (npr. *Psalmus 146*), lahko tudi z rimskimi (*Psalmus LIV*), zelo redko je izpisan števnik z besedami v latinščini (v pesmi 387: *Psalmus Trigesimus primus* oz. Psalm 31). Avtor za kratico uporabi tudi grško črko Ψ (Psi):³⁰ *Finitâ Concione Ψ. I.* (pesem 180) ali *Ψmus LI* (pesem 383).

Psalmi v *Ro 150*: Ps 1, Ps 2 (dvakrat), Ps 3 (dvakrat), Ps 4 (dvakrat), Ps 6 (dvakrat), Ps 13 (dvakrat), Ps 14 (trikrat), Ps 23 (dvakrat), Ps 24, Ps 29, Ps 30 (dvakrat), Ps 31 (dvakrat), Ps 34, Ps 36, Ps 44, Ps 46 (dvakrat), Ps 51 (dvakrat), Ps 54, Ps 57, Ps 67, Ps 71, Ps 78, Ps 82, Ps 83, Ps 91 (delno besedilo), Ps 94, Ps 95, Ps 103 (dvakrat), Ps 110, Ps 112, Ps 120, Ps 125, Ps 129, Ps 123, Ps 127, Ps 128, Ps 130, Ps 133, Ps 142, Ps 143, Ps 144, Ps 145 (trikrat), Ps 146. Vsebujejo psalmske odlomke pesmi 86, 91, 94, 178, 180 in 346.

V *MP II* so naslednji psalmi: Ps 14, Ps 23, Ps 30, Ps 42, Ps 46, Ps 95, Ps 133 in Ps 146.

Za primerjavo z *MP II* sem izbral Psalm 14 (pesem 79):

Ro 150 (pesem 79)	MP II (str. 99–101)
Goszpodne Bosie gdoszi bo prebival vu tvoiem Satori. Ali kdo pocsine na gore tvoie szvete.	Gofzpodne Bose gdo fzi bo prebival vu tvoiem fatori Ali gdo pocsine na gorê tvoie fzvete
On ki ti csiszt hodi i praviczio csini: Koteri pravo govori vu fzvoiem szerczi i kteri fzvoim jezikom neie vcsinil iála.	On kiti csifzt hodi, i pravîczio csini koteri pravo govori vu fzvoiem szerczi i kteri fzvoim Jezikom neiê vcsinil jala
Kteri szvoiemu blisnyemu huda ne vchinil. Ni spota prot fzvoim ocsinim fzinom ne podigel.	Kotere fzvoemu blisnyemu hudânevcsinil Ni fpota prot fzvoim ocsinim fzinôm nei podigel,
Koterisze za hudo niftar ne mara: A one koterisze Boga boie iako pocstuie .	Keterifze za hudo nistâr ne mara: A one koterifze Bogaboie iâko postuje .
Koteri priszese fzvoiemu blisnyemu: I nevkaniga.	Koteri prifzese fzvojemû blisnyemu Î nevkaniga.
Koteri fzvoih penez neda na osuro : I neie vzel dara prot pravdenomu chloveku.	Koteri fzvoih peinez neda nâ usuro . Ineie vfzel dâra prod pravdenômu csloveku
Koteri ta dugovanya csini: On nigdar ne pogine. Hvala&	Koteri ta dugovânya csini on nigdâr ne pogine. Hvala bodi oczu i fzinu Am&

³⁰ Psalm je v grščini Ψαλμός [Psalmós] (Seybold 1990: 1).

Razlik ni veliko in in so predvsem fonetične. Psalmi imajo podobne značilnosti v obeh pesmaricah, zato ugotavljam, da je bil *Ro 150* vir za psalme v *MP II*.

Psalme v *MP II* je analiziral Jožef Smej in jih primerjal z madžarsko Biblijo (1590), Dalmatinovo Biblijo (1583), nemškim Psalterjem (1534) in latinsko Vulgato. Ugotovil je, da se je prevajalec naslanjal na Vulgato in madžarski prevod, in ne na Dalmatinovo Biblijo. Verzija *Ro 150* uporabi besedo *sator*, ki je v madžarski Bibliji *sátor*, v Vulgati *tabernaculum*. Vse te besede pomenijo *šotor*. V Dalmatinovi Bibliji je *vtta* [uta] (huta), v nemškem Psalterju *Hütte* (Smej 2005: 213).

Celotno knjigo psalmov je v prekmurščino prevedel puconski evangeličanski duhovnik Aleksander Terplan. Domnevam, da je poznal psalme *MP II*, saj je Psalm 14 (15) (Terplan 1848: 11) skoraj popolnoma enak kot v *MP II* (Smej 2005: 223). Če pa primerjamo druge psalme iz *Ro 150* s Terplanovimi, podobnosti ne najdemo. Predstavljam Psalm 112 (113) iz *Ro 150* in Terplanov prevod, ki ga ni v *MP II*:

Ro 150 (pesem 73)	Terplan (str. 95)
Hvalite verni kerfcheniczi Goszpodna Bogha. Hvalite Goszpodna Bogha ime.	Hválte szlugi Goszpodnovi, hválte imé Goszpodna.
Alduvano Goszpodna Bogha ime: Vszegdar i vekivekoma.	Bojdi blagoszlávlano imé Goszpodna, od vezdâ na veke.
Od szuncfenoga zhoda glih do fzuncsenoga zahoda: Dicsite Goszpodna Bogha ime.	Od szuncsenoga zhoda do záhoda bojdi hváleno imé Goszpodna.
Goriszeie zviszil Goszpodin Bogh odevszeh ludi nai visfe: I visfe Nebesz nyegova Dika.	Zvíseni je Goszpôd nad vszêmi národmi: víse nebész je díka nyegova.
Koterie takov kakovie nas Goszpon Bogh koteri vnebi prebiva:	Sto je glihni Goszpodni, Bôgi nasemi? Kí tak vizsiko prebiva.
I te ponizne opravlja na Nebi i na zemlié	On sze liki ponízi, gda gléda na vsze ka je na nébi i na zemli.
Gori zviszi od zemlie te nevolne: I zblata podigne nevolnoga.	On zdigne z práha toga vbôgoga i z blata zviszi toga potrebüvajôcsega.
I poszadi nyega zPoglavniki: I szvoiega luszta Poglavniki.	Da bi ga poszádo z poglavníkmi, z poglavníkmi lüdsztva szvojega.
Ki vchini prebivati nerodno Mater vu hisi: Nad fzvoÿmi Szinmi veszelechi. Hvala bodi Oczu i szinu, i fzvetomu Duhu&	Kí csini, da ta neporodna vu hi'zi prebivavs, posztáne veszéla mati otrokov. – Halelujah.

Velike razlike kažejo, da je Terplan poznal *MP II*, ne pa tudi *Ro 150*.

Psalmi iz Bakoševe pesmarice *Nouvi Gráduvál* (1789) so veliki meri podobni psalmom *Ro 150*. Navajam nekaj primerov:

Psalm 1

Bakoš (str. 185–186)	Ro 150 (pesem 180)	Terplan (str. 3)
Bláj'zen je vBougi cslovik tákov vřzáki, Kí je nej hodo zhúdimi vtanácsi, Znemilofztivnimi nej řztano na pouti, Jálna pitanya nej miřzlo vpámeti.	Blasenie vszebé chlovik takov vszáki, kie ne hodil zhudimi vtolnacsé, znemilosztivnimi ne hodil po potu, iálna pitanya neimisřzil vpameti.	Blá'zen je on mō'z, kí nehodi po tanácsi ti neverni, i na szezi grěsnikov nesztóji i na sztōlczí spotlívczov neszedi.
Nego rejs Bo'zo on vřzigdár pořzlúsa, Na ko on pařzko vřzo náj vékřo imá, I na kou gléda vřze hotejnye nyega, Tou vnoci vujдне, vřzerczi premisláva.	Nego recs Bosio on vszegdar poszluřa, nako on miszel ^{paszko} vszo nai vekřo ima, na komu gleda vsze nyega hotenye, to vnocs i vuidne vszerczi premislava.	Nego vu Právdi Jehove má radoszt szvojo, i od Náosztave nyegove řzi premisláva dén i nōcs.
On bode, kako drejvo pri potoki, Steroga liřtjtje ne povéhne vmrázi; Dober řzád rodí vu řzvojem vrejmeni, I řzrecsen bode vuvřzem řzvojem deli.	On bode kako drevo pri potoké, komu liřzticha zima ne zbantuie, dobrim řzadom rodi vu řzvoiem vremené, řzrecsnomu delo vsze nyegovo bode.	Té je, liki drévo pri řráki poszadjeno, stero prineszé řzád szvoj, vu řzvojem vrěmeni, steroga liřtjtje nepovéhne, i vsze kakoli de csinio, řzrecsno bode.
Ali ne bo tak ovi dugoványe, Kí zaver'zejo rejcsi Bo'ze vcfenyé; Kak vōter nořzi prájh dalecs od zemlě, Tak, i zmo'zni Boug tūdi nyé zavr'ze.	Da nebo onim takvo dugovanye, ki paszke ne noszo zrechi Chriftusfeve kak Veter ođnasfa ^{raznasa} prah dalko od zemlie, takō Goszpōdin ^{zmosni} Bogh nye tia ^{tūdi} zaverfe.	Nej tak ti neverni, nego szo, kak plevе, stere vōter raztori.
Gda zzemlě lidjě vřzi gori řztánejo, I řřzvega 'řitka oni racsun dájо, Zmed verni lūdih tej řze vō zmecřejo, I na řřkvárjenye vekvecsno řřpádnejo.	Gda zemlie ludie vszi gori posztano, i řřvega řitka oni racsun daio, řzegy vernih ludi vszisze oni zmecso i na řřkvarienye vekivecsno padno.	Záto neobsztójiřo ti neverni vu řřōdbi, ni grěsniczi vu obcsini ti pravicsni.
Ár řřzvoim vernim Boug potíh oprávla, Vřzvojoj milořcsi vřzigdár nyé zdr'záva; Ali tí hūdi vřzvojoj okornofřti, Doli opádno, vpekeo vekivecfni.	Arszvoim vernim Vogh poti opravla, vu řřzvoie ^{vszvojoj} milosche on vszegdar nye hrani, da neverniczi vu nih okornoszti, dolu opadno vpekел vekivecsni.	Ár zná Goszpōd szepto ti pravicsní, ali pōt ti neverni veszne.

Psalm v *Nouvem Gráduválu* se zdi kot popravljená različica *Ro 150*, torej je vsekakor prevzet iz tega rokopisa. Pri prečrtanih besedah lahko vidimo, da je Bakoš sledil popravkom (saj v drugi kitici uporabi besedo *paszka*, ki je napisana nad izvirnim izrazom *miszel*, ki je prečrtana). *Gráduvál* je začel pisati Števan Küzmič, vendar ga ni dokončal in je njegovo delo nadaljeval Bakoš. Domnevam, da sta Števan Küzmič in Bakoš verjetno poznala *Ro 150*.

Kdo je avtor *Ro 150*, kdaj in kje je rokopis nastal?

V *Ro 150* manjkajo začetni listi, v ohranjenem rokopisu pa ni nikjer zapisano ime, zato trenutno ne morem ugotoviti, kdo je avtor. Rokopis je v prvem delu enoten, kar pomeni, da je izvirno, najstarejše besedilo delo enega zapisovalca. Szepetnekijeva pesem, ki je zapisana / prevedena v *Ro 150*, je nastala leta 1555, vendar je avtor morda ni prevedel neposredno iz originalnega zapisa, zato nastanka rokopisa verjetno ne smemo datirati v 16. stoletje. Pesem je bila namreč objavljena v več drugih prepisih in tiskih, mdr. tudi v madžarski pesmarici Pétra Bornemisze³¹ *Enekec* (1582) (Elefánty 1937: 161) – v *MP I* so prav tako prevedene pesmi iz Bornemiszove pesmarice (Novak 1997: 374). Če bi lahko primerjali prevod s prepisi v tiskanih madžarskih zbirkah, bi lahko sklepali o starosti pesmarice *Ro 150*.

Prevajalec je pesmi iz nemščine prevajal v prekmurski slovenski jezik, ki ga v latinščini imenuje *Schlavonicam: Sequentur aliquot aliae Cantiones poenitentiales lingua Germanicâ in Schlavonicam translata* [...]. Latinska (neustrezna) sopomenka za slovenski jezik se je uporabljala do leta 1697, po tem letu pa v zapisnikih mesta Varaždin zasledimo bolj natančen in do slovenščine razlikovalni zapis *Croatia* (Golec 2012: 124). Zanimivo pa je, da je Bernard Mariborski svoj nemško-slovenski rokopisni slovar še leta 1760 imenoval *Dictionarium Germanico-Slavonicum* (Jesenšek 2015: 60–73).

Morebiti je prekmurska rokopisna pesmarica *Ro 150* nastala po *MP I* in *MaP*, zagotovo pa je starejša od *MP II*. Ugotavljam, da je bil prvi, najstarejši del pesmarice *Ro 150* zapisan med letoma 1632 in 1697, dodatni deli (npr. pasijon) pa so nastali v 18. stoletju. Strokovne (npr. kemične) analize bi lahko določile natančno starost prekmurske protestantske rokopisne pesmarice *Ro 150*.

Domnevam – npr. avtor z /e/ označuje končni /i/ –, da je rokopis nastal v srednjem Prekmurju, torej na Ravenskem, saj so tam bila nekoč pomembna protestantska središča (take skupnosti so bile tudi na Goričkem, npr.: Gornji Petrovci, Sveti Jurij, Gornji Senik). Zapisovalec / prevajalec je bil šolan prekmurski človek, verjetno protestantski duhovnik iz 17. stoletja. Klaudija Sedar

³¹ Péter Bornemisza (1535–1584) je bil pomemben madžarski evangeličanski duhovnik, pesnik, prevajalec in pisatelj v 16. stoletju. Grof László Bánfi (Bánffy) iz Dolnje Lendave (ki je bil špan Zalske županije) mu je pomagal, kupiti tiskarsko opremo iz Krakova, da je lahko izdajal svoje knjige (Nemeskürty 1957: 454). V prozno obliko je predelal Sofoklejevo antično grško dramo *Elektro* (Gömöri 2013: 3), načrtoval je prevod Svetega pisma v madžarščino (Szabó 1984: 53).

je omenila možnost, da je avtor *Ro 150* morda duhovnik Tomaž Križan,³² štajerski Slovenec,³³ ki je bil leta 1626 duhovnik v današnjih Gornjih Petrovcih. Leta 1630 je postal pridigar na Tišini, po letu 1646 pa je deloval pri Svetem Juriju pri Rogašovcih. Okrog leta 1651 se je preselil v Mursko Soboto in postal senior evangeličanskih far med Muro in Rabo. Umrli je po letu 1661 (Kerčmar 1995: 152). Veliko časa je služboval na Goričkem in v zahodnem ravenskem prostoru, kar pojasnjuje ravenske glasoslovne značilnosti v pesmih *Ro 150*. Če bi npr. odkrili pisma, ki jih je pisal Križan, bi grafološka primerjava potrdila njegovo avtorstvo *Ro 150*. Če bomo ugotovili, kdo je avtor prvega, starejšega dela prekmurske protestantske pesmarice, bomo lahko natančneje poimenovali *Ro 150* in dokazali njegov nastanek.

Zaključek

Prekmurska protestantska pesmarica *Ro 150* je najboljšežnejša in vsebinsko najraznovrstnejša prekmurska rokopisna pesmarica – popraviti je potrebno netočno ugotovitev, da to mesto pripada npr. pesmarici Blaža Berkeja; verjetno bo potrebno premisliti tudi doslej znane domneve o psalmih, ki so zapisani v *MP II*. Rokopisno pesmarico *Ro 150* je potrebno temeljito raziskati in objaviti v knjižni obliki, saj je ob *MP I* zagotovo pomembno vplivala na nastanek in razvoj prekmurske razlilčice slovenskega knjižnega jezika.

Literatura

Mihael BAKOŠ, 1789: *Nouvi Gráduvál, vu sterom sze vö zebráne, pobougsane, i zdaj vete nouvi réd posztávlene dúhovne peszmi nahájajo*. Sopron: po Siesz Jou'zefi.

Jožef BOROVNJAK, 1875: *Szvéti Angel Csuvár ali vodnik v-nebésza*. Radgona: pri J. A. Weitzingeri.

³² Priimek Križan je tudi danes najpogostejši na Štajerskem: po trenutnih podatkih predvsem v savinjski regiji (156 registriranih oseb) in tudi veliko jih je v podravski regiji, ki obsega Slovenske gorice in Prlekijo (85 registriranih oseb) (Republika Slovenija Statistični Urad – Imena: Križan).

³³ Zaradi protireformacijskih preganjanj se je nekaj slovenskih pridigarjev z desne strani Mure preselilo na Ogrsko (VZP1 2008: 134). Tudi ljubljanski tiskar Janž Mandelc je tukaj našel zavetje (Kozar-Mukič 2000: 207). V Petanjcih, tik ob takratni štajerski meji, so imeli protestantska bogoslužja v 17. stoletju, ki so jih obiskovali tudi koroški Slovenci (Šebjanič 1979: 9). V Petanjcih je živel nekaj časa nemški matematik in zvezdar Johannes Kepler (Kuzmič 2000: 79)

Nina DITMAJER, 2024: Recepcija kajkavskega pesništva pri Štefanu Modrinjaku. *Slavia Centralis* 17/1, 140–161.

Akoš Anton DONČEC, 2018: Megyimurszki-szlovenszki - nevjerojatna sudbina »medimurskoga jezika« (1. dio). *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 51/1–2, 55–82.

Akoš Anton DONČEC, 2021: Sveto pismo Novoga zakona na hrvatski jezik prenešeno. *Stopinje* 50. Ur. Lojze Kozar ml. Murska Sobota: Škofija Murska Sobota. 83–89.

Akoš Anton DONČEC, 2024: Neznano bo spet znano. *Stopinje* 53. Ur. Lojze Kozar ml. Murska Sobota: Škofija Murska Sobota. 71–76.

Sándor ELEFÁNTY, 1937: Régi magyar énekek. Második közlemény. *Evangélikus Népiskola*. XLIII/4. 159–162.

EP 2019 = *Evangeličanska pesmarica*. Uredniški odbor: Aleksander Balažic, Evgen Balažic, Geza Erniša, Geza Filo, Ludvik Jošar, Jana Kerčmar, Viljem Kerčmar. Murska Sobota: Evangeličanska Cerkev augsburšek veroizpovedi v Republiki Sloveniji.

Boris GOLEC, 2012: *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

George GÖMÖRI, 2013: *The Polish Swan Triumphant. Essays on Polish and Comparative Literature from Kochanowski to Norwid*. Cambridge: Scholars Publishing.

Marc L. GREENBERG, 2020: *Prekmurje Slovene Grammar. Avgust Pavel's Vend nyelvtan (1942). Critical edition and translation from Hungarian*. Leiden, Boston: Brill, Rodopi.

HBL = *Hrvatski biografski leksikon*. Kornig, Franjo. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/10046>

Daniel J. HARRINGTON, 1999: *Invitation to the Apocrypha*. Cambridge: Wm. B. Eardmans Publishing Co.

Alojz JEMBRIH, 1997: *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*. Čakovec: Zrinski d. d.

Marko JESENŠEK, 2010: *Prekmuriana. Fejezetek a szlovén nyelv történetéből*. Cathedra Philologiae Slavicae. Budimpešta: Balassi kiadó.

Marko JESENŠEK, 2013: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. (Zora 90). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Marko JESENŠEK, 2015: *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika*. (Zora 110). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Vili KERČMAR, 1995: *Evangeličanska cerkev na Slovenskem*. Murska Sobota: Pomurski tisk.

Avguštin KOCIPER, 1976: *Pomen pesmarice Krscsanszko Katholicsanszke Cerkvene pesmi iz leta 1893 za vernost v Prekmurju*. Diplomsko delo. Maribor: Teološka fakulteta v Ljubljani, Enota Maribor.

Franc KORNIG, 1795: *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit grundlich zu erlernen, nebst beigefügten Gesprächen und verschiedenen Übungen*. Zagreb: Im Verlage der bischofflichen Buchhandlung.

- Marija KOZAR-MUKIČ, 2000: Družbene in politične razmere v zahodnem delu Ogrske v 16. stoletju. *Protestantizem – zatočišče izgnanih na Petanjcih*. Ur. Jože Vugrinec.. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU. 205–210.
- Ignac KRISTIJANOVIĆ, 1840: *Anhang zur Grammatik der Kroatischen Mundart. Enthaltend: eine Sammlung der nothwendigsten Wörter in der kroatisch-deutschen und deutsch-kroatischen Mundart, nebst verschiedenen sprichwörtlichen Ausdrücken und Redensarten, Sprichwörtern, Gesprächen im Umgange zur Übung im Kroatischreden und zur Erlangung der Geläufigkeit in der kroatischen Sprache, verschiedenen Erzählungen, freundschaftlichen Briefen, Zeugnissen etc.* Zagreb: Gedrucht bei Franz Suppan, f.f. priv. Buchdrucker u. Buchhändler.
- Franc KUZMIČ, 2000: Petanjski grad v domačem tisku. *Protestantizem – zatočišče izgnanih na Petanjcih*. Ur. Jože Vugrinec. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU. 75–84.
- Števan KÜZMIČ, 1771: *Nouvi Zákon ali Testamentom Goszpodna nasega Jezusa Krisztusa*. Halle.
- Xavier LÉON-DUFOUR, 1993: *Rječnik biblijske teologije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Mijo LONČARIĆ, 1996: *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Štefan LÜLIK, 1833: *Te vélke ABC ali Solszka-Vcsenyá v-zgovárjanyi vu Plemenitom Vas Vármegyövi sztojécsim Szlovenom na vörazsirjávanje vogrskzoga jezika zgotovljena po Lülík Stevani* = A nagy ABC vagy Oskolai-oktatások beszélgetésben. A Tekintetes Nemes Vas vármegyében létező Vendusok számára magyar nyelv kiterjesztése végett készítette Lülík István. VaMLVaML Lülík.
- MaP = Markišavska pesmarica (1631-1632). <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-JNI3VV16/?euapi=1&query=%27keywords%3dmarki%e5%a1avska+pesmarica%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25>
- Jožica NARAT, 2007: Küharjeva prekmurska priredba Janežič-Sketove slovnice. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Obdobja 24 – Metode in zvrsti. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 365–383.
- István NEMESKÜRTY, 1957: A XVI. század utolsó három évtizedének postillairodalmából. *Irodalomtörténet* 45/4, 453–466.
- Vilko NOVAK, 1972: Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja. *Slavistična revija* 20/1, 95–103.
- Vilko NOVAK, 1976: *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- Vilko NOVAK, 1990: Prekmurska Martjanska pesmarica I. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 61/1. 57–81.
- Vilko NOVAK, 1997: *Martjanska pesmarica*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Vilko NOVAK, 2015: *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: Založba ZRC.
- OSP = *Obrazi slovenskih pokrajin*. Pomurci: Rešek, Dušan. <https://www.obrazislovenskih-pokrajin.si/oseba/resek-dusan/>

Avzug PAVEL, 2013: *Prekmurska slovenska slovnicu Vend nyelvtan*. (Zora 100). Ur. Marko Jesenšek, prev. Marija Bajzek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Maks PLETERŠNIK, 2006: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Založba ZRC. www.fran.si.

SBL = *Slovenska biografija*. Števanec, Anton (1861–1921). <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi667094/>

Klaus SEYBOLD, 1990: *Introducing the Psalms*. London, New York: T&T Clark LTD.

SSKJ 2014 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Inštitut za slovenski jezik. <https://www.fran.si/>

Jožef SMEJ, 2005: O prevodih psalmov v prekmurščino od Martjanske pesmarice II do Pusztaijeve pesmarice 1893. *Slavistična revija* 53/2. 211–227.

Marijan SMOLIK, 2011: *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*. Druga, elektronska, pregledana izdaja. Ur. Matija Ogrin. <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:ovr/VIEW/>

András SZABÓ, 1984: *Károlyi Gáspár, 1530 k.-1591*. Tanulmányok és szövegek a régi magyar irodalom történetéhez. Budimpešta: Eötvös Lóránd Tudományegyetem.

János SZEPETNEKI, 2017: *Bátorítás a halál ellen*. Budimpešta: izdal György Ghyczy.

Franc ŠEBJANIČ, 1979: *Die protestantische Bewegung der pannonischen Slovenen*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Ivan ŠKAFAR, 1978: *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919*. Ljubljana: SAZU.

Aleksander TERPLAN, 1848: *Knige 'zoltárszke szlovenszene po Terplán Sándori püczonszkom farari*. Kőszeg: Stampane z sztroskom i pískmi Reichard Károla i Szinov.

Marko TERSEGLAV, 1996: *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*. Zbirka ZRC. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni Center SAZU.

Hotimir TIVADAR, 2020: Bratje po jeziku: jezikoslovno-zgodovinski pogled na priključitev oziroma združitve prekmurskih Slovencev. »Mi vsi živeti ščemo.« *Prekmurja 1919: okoliščine, dogajanje, posledice*. Ur. Peter Štih, Kornelija Ajlec, Attila Kovács Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 565–592.

VZP1 2008 = *Viri za zgodovino Prekmurja, 1. zvezek / Források a Muravidék történetéhez, 1. kötet*. Ur. Mayer László, Molnár András. Szombathely-Zalaegerszeg: Arhiv županije Vas in Arhiv županije Zala; A Vas Megyei Levéltár és a Zala Megyei Levéltár.

ZAOL 2017 = A hitéért mártírhált halt protestáns énekszerző, Szepetneki János vélhetően Dél-Zalából indult. <https://www.zaol.hu/kultura/2017/04/a-hiteert-martirhalalt-halt-protestans-enekszerzo-szepetneki-janos-velhetoen-del-zalabol-indult>

HANDGESCHRIEBENES GESANGBUCH VON PREKMURJE AUS DEM 17. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Das handgeschriebene Gesangbuch Ro 150 aus Prekmurje ist der breiten Öffentlichkeit weniger bekannt. Es befindet sich im Material, das zu einer unbekannten Zeit und an unbekannten Orten von Dušan Rešek gesammelt und 1993 der Landes- und Studienbibliothek Murska Sobota übergeben wurde. Die Blätter des Manuskripts waren ursprünglich in hölzerne, mit dunkelbraunem Leder überzogene Einbände gebunden, von denen heute nur der letzte Einband erhalten ist. Das Gesangbuch besteht aus 373 Blättern, voraussichtlich war es ursprünglich noch umfangreicher.

Die Größe des Gesangbuches beträgt $17,5 \times 15,5$ cm, es besteht aus 49 Lagen. Zu unterschiedlichen Zeiten gab es drei Schreiber der Gedichte, deren Namen man jedoch nicht kennt, da die Anfangsblätter und möglicherweise auch eine Titelseite fehlen. Das Manuskript wurde im Jahr 1810 vom eventuellen Besitzer Janoš Ritoper oder Rituper (Ritóper / Rituper János) unterzeichnet. 1806 befand es sich vermutlich in Šopron (Sopron in Ungarn), zumal hinterher nach dem Gedicht Nummer 212 ein Blatt mit zwei weiteren Strophen hinzugefügt wurde (*Za grejsna Adama, I Eva pregresenye, ospotanszi bicsűvan fzi, koncovi raspét szí. / Na kálvária breig, nági szí popelan od necsemurni hohárov, na kri'z raspét szí*); der Name des Autors wurde dabei gestrichen, der Ort und das Jahr der Niederschrift blieben erhalten (*V-Soprouni 1806*).

Das Gesangbuch besteht aus vier Teilen. (1) Es fängt mit einer Passion über das Leiden und Sterben Jesu an (diese Blätter wurden später hinzugefügt, auch der Text entstand später, da die Sprache und die Schrift sich unterscheiden), gefolgt von dem Gesangbuch mit zwei unabhängigen Teilen: (2) der erste Teil besteht aus Originalliedern, die zur Zeit des Protestantismus entstanden sind, (3) der zweite Teil enthält Lieder, die später hinzugefügt wurden und sprachlich unterschiedlich sind. (4) Das Manuskript endet mit einem nachträglich hinzugefügten Register (*Index*) der Gedichte.